

Α

Πρόκειται περὶ τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς τῆς καλλίστης ἰτα-
 λικῆς ἐπινοίας, περιλαμβανούσης μετὰ τῆς τελευταίας εἰ-
 κοσιπενταετηρίδος τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος τὰ τριάκοντα ἢ τεσ-
 σαράκοντα πρῶτα ἔτη τοῦ ΙϚ΄. Ἐν τῷ στενῷ τούτῳ χρο-
 νικῷ κύκλῳ ἀκμάζουσιν οἱ τελειότατοι τῶν τεχνιτῶν, ὁ Λε-
 ονάрдος ντὰ Βίντσι, ὁ Ῥαφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος, ὁ
 Ἄνδρέας Δελσάρτο, ὁ Φρὰ Βαρθολομαῖο, ὁ Τζιοργκόνη,
 ὁ Τισιανός, ὁ Σεβαστιανὸς Δὲλ Πιόμπο, ὁ Κορρέτζιο· ὁ
 δὲ κύκλος οὗτος εἶναι ἀκριβῶς περιγεγραμμένος ἐντεῦθεν
 μὲν αὐτοῦ ἢ τέχνη εἶναι ἀτελής, ἐκεῖθεν δὲ παρηκμακυῖα.
 Πρότερον καλλιτέχνη ἀκόμη ἀδέξιοι, ξηροὶ ἢ ἀπειροκά-
 λοι, ὁ Παῦλος Οὔτσελο, ὁ Ἀντώνιος Πολαουόλο, ὁ Φρὰ
 Φίλιππος Λίππη, ὁ Δομένιγος Ζιρλανδάγο, ὁ Ἄνδρέας
 Βερόκκιο, ὁ Μαντένη, ὁ Περουτζῖνο, ὁ Ἰωάννης Βελ-
 λίνη, ἔπειτα δὲ μαθηταὶ ὑπερβολικοί, ἢ ἐπανορθωταὶ
 ἀνεπαρκεῖς, ὁ Ἰούλιος Ῥωμαῖος, ὁ Ῥόσσο, ὁ Πριμά-
 τικο, ὁ Παρμεζᾶνο, Πάλμας ὁ νεώτερος, οἱ Καράχαι καὶ
 τὸ ἐργαστήριον αὐτῶν. Ἦτοι προγενέστερον μὲν ἢ τέχνη
 βλαστάνει, εἶτα δὲ μαραίνεται· ἢ ἀκμὴ εἶναι ἐν τῷ μέσῳ,
 διαρκέσασα πενήκοντα σχεδὸν ἔτη. Ἐὰν ἐν τοῖς προγε-
 νεστέροις χρόνοις ἀναφαίνεται ζωγράφος σχεδὸν τέλειος,
 ὁ Μαζάτσιο, εἶναι οὗτος σκεπτικός, οὐχὶ ἄμοιρος μεγα-
 λοφυΐας, πέρα τῶν χρόνων αὐτοῦ βλέπων, πρόδρομος πα-
 ραγνωρισθεῖς, ὃν οὐδεὶς ἀπεμιμήθη, οὐδὲ ὁ τάφος στερεῖ-

ται ἐπιγραφῆς, ζήσας πένης καὶ μόνος, καὶ οὐ τὸ πρόωρον μεγαλεῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐκτιμηθῇ μετὰ παρέλευσιν ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος. Ἐὰν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις σχολῆ ἀνθηρὰ θάλλῃ ἐν Βενετία, ἡ πόλις αὕτη προνομιοῦχος, βραδύτερον παρακμάσασα, ἐπὶ πολὺν ἀκόμη χρόνον διέσωσε τὴν δόξαν αὐτῆς καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ ἀφοῦ ἢ κατάκτησις, ἢ πίεσις καὶ ἢ διαφθορὰ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ παντάπασι διέφθειραν τὰς ψυχὰς καὶ παρέτρεψαν τὰς διανοίας. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἀμέμπτου γραφικῆς εἶναι παραβλητέα πρὸς τὴν ζώνην, ὅπου καλλιεργεῖται ἡ ἀμπέλوس ἐπὶ τῆς κλιτύος ὄρους· κάτωθεν μὲν οἱ βότρυες δὲν ὠρίμασαν ἀκόμη, ἄνωθεν δὲ ὠρίμασαν ὑπὲρ τὸ δέον. Ἐν τῷ χαμηλοτέρῳ χώρῳ ὁ ἀῆρ εἶναι λίαν βαρὺς, ἐν δὲ τῷ ὑπερκειμένῳ λίαν ψυχρὸς· τοιαύτη ἡ αἰτία καὶ τοιοῦτος ὁ κανὼν, μικραὶ δὲ καὶ εὐεξήγητοι αἱ ἐξαιρέσεις. Ἴσως ἐν τῷ ταπεινοτέρῳ ἐδάφει θάλλει εὐχυμὸν τι κλῆμα, παράγον καλὰς σταφυλάς. Ἀλλὰ θ' ἀπομείνῃ μόνον, δὲν θὰ βλαστήσῃ καὶ πάλιν καὶ θὰ καταλέγεται ἐν τοῖς ἐξαιρετικοῖς φαινομένοις, ἅτινα ἢ συρροὴ καὶ ἢ σύγχυσις τῶν ἐνεργουσῶν δυνάμεων ἀείποτε παρεμβάλλουσιν εἰς τὴν τακτικὴν τῶν νόμων πορείαν. Ἴσως ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ χώρῳ ὑπάρχει γωνία τις ἀμπέλων ἀκμαίων· ἀλλὰ θὰ εἶναι ἐλαχίστη, ἐν ἣ ἰδιάζουσα περίστασις, ἢ ποιότης τοῦ ἐδάφους, τὸ στέγασμα ἀντηρίδος, τὸ νᾶμα πηγῆς, παρῆσχον εἰς τὸ φυτὸν τροφήν ἢ θάλπος ἐλλειπὸν ἀλλαχοῦ.

Ὁ νόμος ἄρα θὰ εἶναι ἀκέραιος, συνεπαγόμενος τὸ πόρισμα ὅτι ὑπάρχει εἶδος γῆς καὶ θερμοκρασίας, μεθ' ὧν ἢ ἀνάπτυξις τῆς ἀμπέλου συνδέεται. Παρομοίως ὁ διέπων τὴν παραγωγὴν τῆς τελείας γραφικῆς νόμος μένει ἀμετάβλητος καὶ δυνάμεθα ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ νὰ ζητήσωμεν τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ λαοῦ κατάστασιν, ἐξ ἧς ἢ ζωγραφικὴ ἐξαρτᾶται.

Καὶ πρέπει πρῶτον νὰ ὀρίσωμεν τὴν ζωγραφικὴν, διότι, ὀνομάζοντες αὐτὴν κατὰ τὸν συνήθη ὄρον τελείαν

ἢ κλασσικήν, δὲν ἐνδεικνύομεν τοὺς χαρακτῆρας, ἀλλὰ μόνον τὴν τάξιν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐὰν ἔχη ἰδίαν τάξιν, ἔχει ὡσαύτως καὶ ἰδίους χαρακτῆρας, τουτέστιν ἴδιον ἔδαφος, ἀφ' οὗ ἐνεργεῖ. Ἀποστέργει αὕτη ἢ παραμελεῖ τὴν ὀψογραφίαν. Ὁ μέγας κόσμος τῶν ἀψύχων ὄντων ἐν Φλανδρία μόνον καθίσταται ἀντικείμενον τῆς τέχνης, διότι ὁ Ἰταλὸς ζωγράφος τὸν ἄνθρωπον μόνον ἀπεικονίζει· τὰ δένδρα, ὁ ἀγροτικὸς βίος, αἱ οἰκοδομαὶ εἶναι παραρτήματα· ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ὁ ἀναμφισβήτητος βασιλεὺς ὅλης τῆς σχολῆς διακηρύσσει, ὡς λέγει ὁ Βάζαρη, ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι ἐντρύφημα τῶν μετρίων τεχνιτῶν, καὶ ὅτι ἀντικείμενον τῆς ζωγραφικῆς ἀληθὲς εἶναι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Καὶ ποιούσι μὲν ὀψογραφίας βραδύτερον ἐπὶ τῶν τελευταίων Βενετῶν, πρὸ πάντων δ' ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Καράσο, ὅτε ἡ μεγάλη ζωγραφικὴ ἄρχεται παρακμάζουσα, ἀλλὰ καὶ τότε μετὰ πολλῆς φειδωλίας εἰκονίζουσι σκηνογραφίαν τινά, εἶδος ἀρχιτεκτονικῆς ἐπαύλεως, κῆπον Ἀρμίδης, θέατρον βουκολικῶν δραμάτων καὶ πομπῶν, κρᾶμά τι μυθολογικῶν ἐρωτοτροπιῶν καὶ διασκεδάσεων τιμαριωτικῶν, ἐν οἷς τὰ δένδρα εἰς οὐδὲν ὠρισμένον εἶδος τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀνήκουσι· τὰ ὄρη διατίθενται πρὸς τέρψιν τῶν ὀφθαλμῶν· ναοί, ἐρεῖπια, ἀνάκτορα συναρμολογοῦνται ἐν ἰδανικαῖς γραμμαῖς· ἡ φύσις χάνει τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὰς ιδιότητας αὐτῆς, ὅπως ὑποταχθῆ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξωραΐση τὰς τελετὰς καὶ αἰθούσας αὐτοῦ. — Ἐξ ἄλλου δὲ ἀφήνουσι καὶ τότε εἰς τοὺς Φλαμανδοὺς ζωγράφους τὴν ἀπομίμησιν τοῦ πραγματικοῦ βίου, τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον μετὰ τοῦ συνήθους ἱματισμοῦ, τῶν καθημερινῶν ἔξεων, τῶν ἀληθῶν αὐτοῦ ἐπίπλων, οἷον βλέπομεν αὐτὸν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς κεφαλῆς, περιπατοῦντα, τρώγοντα, περιερχόμενον τὴν ἀγοράν, διατρίβοντα ἐν τῷ ξενοδοχείῳ καὶ τῷ καπηλείῳ, εὐπατρίδην, ἀστόν, χωρικόν, μετὰ τῶν πολλῶν προεχουσῶν λεπτομερειῶν τοῦ χαρακτῆρος, τοῦ ἐπαγγέλ-

ματος, καὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ. Ἀποβάλλουσι τὰς λεπτομερείας ταύτας ὡς χυδαίας, καθόσον δὲ ἡ τέχνη τελειοποιεῖται, ἀποφεύγουσι μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὴν πιστὴν καὶ ἀκριβῆ ἀπομίμησιν· κατὰ δὲ τὴν ἑναρξιν τῆς μεγάλης ἐποχῆς παύουσιν εἰκονίζοντες πρόσωπα. Ὁ Φίλιππος Λίππη, ὁ Πολλαγιόλο, ὁ Ἀνδρέας Καστάνο, ὁ Βερόκιο, ὁ Ἰωάννης Βελλίνη, ὁ Τζιολανδάγο, αὐτὸς οὗτος ὁ Μασάτσιο, ἅπαντες οἱ προγενέστεροι ζωγράφοι ἐπλήρουν τὰς τοιχογραφίας διὰ μορφῶν συγχρόνων· τὸ μέγα βῆμα, ὅπερ χωρίζει τὴν ὀριστικὴν τέχνην τῆς ἀμόρφου ἀκόμη τέχνης, εἶναι ἡ εὕρεσις τῶν τελείων σχημάτων, ἅτινα ἀποκαλύπτουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῆς κεφαλῆς δὲν δύνανται νὰ ἴδωσιν.—Οὕτω περιοριζόμενον τὸ ἔδαφος τῆς κλασσικῆς ζωγραφικῆς περιοριστέον ἀκόμη καθίσταται. Ἐν τῷ ἰδανικῷ προσώπῳ, ὅπερ ὡς κέντρον λαμβάνει αὕτη, ἐὰν διακρίνη τις τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, εἶναι εὐκόλον νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι δὲν δίδει τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν ψυχὴν. Δὲν εἶναι αὕτη οὔτε μυστικὴ, οὔτε δραματικὴ, οὔτε πνευματικὴ.—Δὲν προτίθεται ν' ἀπεικονίσῃ τὸν ἀσώματον καὶ ὑψηλὸν κόσμον, τὰς ἐνθουσιώσας καὶ ἀθάσας ψυχάς, τὰ θεολογικά, ἢ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα, ἅτινα ἀπὸ τοῦ Γῶτο καὶ τοῦ Σίμωνος Μέμμη μέχρι τοῦ Beato Angelico κατέσχον τὴν θαυμαστὴν καὶ ἐντελῆ τέχνην τῆς προγενεστέρας γενεᾶς· ἐξελθοῦσα τῆς χριστιανικῆς καὶ μοναχικῆς περιόδου εἰσέρχεται αὕτη εἰς τὴν λαϊκὴν καὶ ἀρχαΐζουσαν περίοδον.—Δὲν προτίθεται νὰ διαγράψῃ ἐπὶ τῆς ὀρθόνης σκηνῆν βιαίαν ἢ ὀδυνηράν, ἐξεγείρουσαν τὸν ἔλεον καὶ τὴν φρίκην, ὡς ὁ Δελακρουὰ ἐν τῷ Φόνῳ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Διέγης, ὡς ὁ Δεκάμπ ἐν τῇ Νεκρᾷ ἢ ἐν τῇ μάχῃ τῶν Κίμβρων, ὡς ὁ Ἄρν Σέφερ ἐν τῷ Κλανθμηρίζοντι.—Μὴ προτιθεμένη νὰ ἐκφράσῃ τὰ βαθέα, ὑπερβολικά, σύνθετα αἰσθήματα, ὡς ὁ Δελακρουὰ ἐν τῷ Ἀμλέτῳ καὶ τῷ Ἰάσονι αὐτοῦ θὰ ἐπιζητήσῃ τὰς ποικίλας ἢ ἰσχυρὰς ταύτας ἐντυπώσεις εἰς τοὺς

μετὰ ταῦτα χρόνους, ὅτε ἡ παρακμὴ γίνεται καταφανής, ἀπεικονίζουσα θελκτικὰς καὶ ὄνειροπόλους Μαγδαληνάς, ῥεμβώδεις καὶ ἀβράς Παναγίας, τραγικοὺς καὶ θορυβώδεις μάρτυρας, ὡς ἡ σχολὴ τῆς Βολωνίας. Ἡ παθητικὴ τέχνη, ἣτις σκοπεῖ νὰ προσβάλη καὶ ταράξη τὴν ἐξηρεθισμένην καὶ νοσηρὰν εὐαισθησίαν, εἶναι ὅλως ἄλλοτρία αὐτῆς. Ὁ ἠθικὸς βίος δὲν ἀπασχολεῖ αὐτὴν πρὸς βλάβην τοῦ φυσικοῦ βίου· δὲν φαντάζεται τὸν ἄνθρωπον ὡς ὄν ἀνώτερον πάσχον ἐκ τῆς σαρκός· εἷς μόνος ζωγράφος, ἐφευρετὴς πρόωρος ἀπασῶν τῶν καινοτομιῶν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ὁ Λεονάρδος ντὰ Βίντσι νοῦς γενικὸς καὶ λεπτότατος, καλλιτέχνης ῥεμβώδης καὶ ἄπληστος, ὠθεῖ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ πέρα τῶν συγχρόνων, προσεγγίζων ἐνίοτε τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Ἄλλ' ὅμως οἱ ἄλλοι τεχνῖται καὶ αὐτὸς οὗτος πολλάκις τὸ σχῆμα θεωροῦσι σκοπόν, καὶ οὐχὶ μέσον, μὴ ὑποτάσσοντες αὐτὸ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν, τὴν ἔκφρασιν, τὰς χειρονομίας, τὴν θέσιν, τὴν πρᾶξιν· τὸ ἔργον αὐτῶν εἶναι γραφικόν, οὐχὶ δὲ φιλολογικόν ἢ ποιητικόν. «Οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ζωγραφικῆς, λέγει ὁ Τσελίνη, εἶναι ἡ ἀπεικόνισις προσώπων γυμνῶν». Τῶ ὄντι ἅπαντες σχεδὸν εἶναι χρυσοχοοὶ καὶ γλύπται· αἱ χεῖρες αὐτῶν ἔψαυσαν τοὺς μυῶνας, ἠκούθησαν τὸ καμπύλον τῶν γραμμῶν, ἠσθάνθησαν τὸν ἄρμον τῶν ὀστέων· καὶ πρῶτον μὲν ἀπεικονίζουσι τὸ φυσικὸν ἀνθρώπινον σῶμα, τουτέστιν ἐνεργόν, δραστήριον, πεπροικισμένον διὰ πάντων τῶν ἀθλητικῶν καὶ ζωικῶν πλεονεκτημάτων· πρὸς δὲ τούτοις τὸ ἰδανικὸν ἀνθρώπινον σῶμα προσεγγίζον τὸν ἑλληνικὸν τύπον, εὐρυθμον καὶ κανονικὸν ἐν σχήματι ἐπιζήλω, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ ἄλλων σωμάτων οὕτω καλὰ διατεταγμένων, ὥστε τὸ σύνολον ἀποτελεῖ ἁρμονίαν, τὸ δ' ἔργον ὀλόκληρον παρέχει ἰδέαν κόσμου σωματικοῦ ὁμοιάζοντος πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ὀλυμπον, τουτέστι θείου ἢ ἡρωικοῦ ἐν παντὶ ὑπερέχοντος καὶ τελείου. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἰδιάζουσα εὐρεσις

τῶν καλλιτεχνῶν τούτων. Ἄλλοι κάλλιον ἐξέφρασαν ὅτε μὲν τὸν ἀγροτικὸν βίον, ὅτε δὲ τὴν ἀλήθειαν τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ὅτε μὲν τὰς τραγωδίας καὶ τοὺς βυθούς τῆς ψυχῆς, ὅτε δὲ μάθημα ἠθικόν, ἀνακάλυψιν ἱστορικήν, ἔννοιαν φιλοσοφικήν. Ὁ Beato Angelico, ὁ Ἀλβέρτος Δοῦρερ, ὁ Φέμβρανδ, ὁ Μειζοῦ, ὁ Παῦλος Πότερ, ὁ Ἀγάρθος, ὁ Δελακρουά, ὁ Δεκάν ἐκδηλοῦσι δυνατώτερον παραδειγματισμόν, ἢ παιδαγωγίαν, ἢ ψυχολογίαν, μείζονα ἐνδόμυχον καὶ οἰκιακὴν ἠρεμίαν, ζωηρότερα ὄνειρα, μεταφυσικὴν μεγαλοπρεπῆ ἢ ἐσωτερικὰς συγκινήσεις. Οὗτοι ἐδημιούργησαν φυλὴν μοναδικήν, τὴν τῶν μεγάλων εὐγενῶν σωμάτων, ἅτινα ζῶντα εὐγενῶς ὑποδεικνύουσιν ἀνθρωπύτητα, μᾶλλον ὑπερήφανον, ἰσχυράν, ἠρεμον, δραστηρίαν καὶ καθόλου πολὺ ὑπερέραν τῆς ἡμετέρας· ἐκ τῆς φυλῆς ταύτης καὶ τῆς προηγηθείσης αὐτῆς, ἧτις εἶναι γέννημα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, παρήχθησαν ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις, ἐν Γαλλίᾳ, Ἰσπανίᾳ, Φλάνδρᾳ, τὰ ἰδανικὰ πρόσωπα, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος διδάσκει τῇ φύσει τίνι τρόπῳ ἔπρεπε νὰ πλάσῃ καὶ πῶς ἔπλασεν αὐτόν.

B

Τοιοῦτο τὸ ἔργον. Ἄς ἴδωμεν τὴν ἀτμόσφαιραν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγεννήθη.

Καὶ πρῶτον μὲν θέλομεν ἐξετάσει τὴν φυλὴν τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπὸ τῶν ἐμφύτων καὶ ἐθνικῶν ὠθούμενοι ῥοπῶν ἐδημιούργησαν αὐτό, ταύτην λαβόντες τὴν ὁδὸν εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας. Ἡ φαντασία τοῦ Ἰταλοῦ εἶναι κλασσική, τουτέστι Λατινική, ἀνάλογος τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ καὶ Ῥωμαϊκῇ φαντασίᾳ, ὡς ἀποδεικνύουσιν οὐ μόνον τὰ τῆς Ἀναγεννήσεως αὐτοῦ ἔργα, γλυφαί, κτίσματα,

γραφαί, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἡ νεωτέρα αὐτοῦ μουσικὴ. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἰς ἅπασαν διαδοθεῖσα τὴν Εὐρώπην βραδέως εἰσεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν, δι' ἀτελοῦς μιμήσεως· ἀμφοτέρωθεν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ ὄρωμενοι γοτθικοὶ ναοί, ὁ μὲν ἐν Μιλάνῳ, ὁ δὲ ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀσσίζης, εἶναι ἔργα ξένων ἀρχιτεκτόνων· καὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἀκόμη τῶν γερμανῶν ἐπιδρομῶν, ἐν τῷ ὑπάτῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ παροξυσμῷ, οἱ Ἰταλοὶ ἠκοδόμησαν κατὰ τὸν ἀρχαῖον ῥυθμὸν· ἀνακαινίσαντες δὲ αὐτὸν οὐδόλως ἀπέβαλον τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ στερεὰ σχήματα, τοὺς εὐλαγεῖς τοίχους, τὴν σώφρονα διακόσμησιν, τὸ φυσικὸν καὶ ἄσπιλον φῶς· τὰ δὲ οἰκοδομήματα αὐτῶν ἐμφαίνοντα τὴν ῥώμην, τὴν χαράν, τὴν γαλήνην, τὴν κομποπρεπῆ ἀφέλειαν, ἀποτελοῦσιν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ τῶν σχημάτων περιπλοκὴν, τὴν περίσσειαν τῶν χρυσωμάτων, τὸ ἀνιαρὸν ὕψος, τὸ ζοφερὸν καὶ παρηλλαγμένον φῶς τῶν καθεδρικῶν ναῶν τῶν ὑπερορίων χωρῶν. Οὕτω δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἡ ψαλλομένη αὐτῶν μουσικὴ, εὐρυθμὸς, εὐάρεστος καὶ ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν τραγικῶν αἰσθημάτων, ἀντιτίθησι τὴν συμμετρίαν αὐτῆς, τὰς περιστροφάς, τοὺς ῥυθμούς, τὸ δραματικόν, τὸ χαρίεν, τὸ λαμπρόν, διαυγὲς καὶ ἐγκρατὲς αὐτῆς μέλος πρὸς τὴν γερμανικὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, τοσοῦτον μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐλευθέραν, ἐνίοτε δὲ τοσοῦτον ἀόριστον καὶ κατάλληλον εἰς τὸ νὰ ἐκφράζη τὰ ἀβρότατα τῶν ὀνείρων, τὰς μυχιαιτάτας τῆς καρδίας συγκινήσεις, καὶ ἀγνοῶ τι τῆς ῥεμβώδους ψυχῆς, προοιωνιζομένης τὸ ἄπειρον καὶ τὸν ἄγνωστον μέλλοντα βίον.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν οἱ Ἰταλοὶ καὶ ἐν γένει οἱ Λατῖνοι λαοὶ νοοῦσι τὸν ἔρωτα, τὴν ἠθικὴν, τὴν θρησκείαν· ἡ φιλολογία, τὰ ἥθη, ὁ βίος αὐτῶν πολλαχῶς ἐκδηλοῦσι παρεμφερῆ φαντασίαν. Κύριον αὐτῆς προσὸν εἶναι ἡ τάσις πρὸς τὴν τάξιν, ἐπομένως τὴν κανονικότητα, τὸ ἀρμονικὸν καὶ τέλειον σχῆμα· ὀλιγώτερον εὐστροφος καὶ ὀξεῖα

τῆς γερμανικῆς φαντασίας, προσηλοῦται μᾶλλον εἰς τὰ ἐκ-
 τὸς, μὴ εἰσδύουσα εἰς τὸ βάθος τῶν πραγμάτων καὶ προ-
 τιμῶσα τὴν ἐξωτερικὴν διακόσμησιν παρὰ τὸν ἐσωτερι-
 κὸν βίον εἶναι μᾶλλον εἰδωλικὴ καὶ ἥτιον θρησκευτικὴ,
 μᾶλλον ζωγραφικὴ καὶ ἥτιον φιλοσοφικὴ, ἐγκρατεστέρα
 καὶ καλλιτέρα. Συλλαμβάνει κάλλιον τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν
 φύσιν, τὸν ἄνθρωπον ἐν κοινωνίᾳ ἢ τὸν βάρβαρον. Δυσ-
 κολεύεται νὰ καμφθῆ, ἵνα μιμηθῆ καὶ ἀπεικονίσῃ ὡς
 ἐκείνη τὸν ἀγροῖκον χαρακτῆρα, τὴν σκαιότητα, τὴν ἰδι-
 ορρυθμίαν, τὸ ἀπευκταῖον συμβάν, τὴν ἀταξίαν, τὴν ἐκρη-
 ξίν τῶν αὐτομάτων δυνάμεων, τὰς ἀναρίθμους καὶ ἀδιά-
 κοινώτους λεπτομερείας τοῦ ἀτόμου, τὰ κατώτερα ἢ ἄμορφα
 πλάσματα, τὴν ὑπολανθάνουσαν καὶ ἀπροσδιόριστον ζωὴν
 ἐν πάσῃ τάξει τοῦ ὄντος· δὲν εἶναι κάτοπτρον παγκόσμιον·
 αἱ συμπάθειαι αὐτῆς εἶναι περιορισμέναι. Ἄλλ' ἐν τῷ
 ἰδίῳ κράτει κυριαρχεῖ τὸ σχῆμα· θεωροῦσα τὸ πνεῦμα τῶν
 ἄλλων φυλῶν βάνανσον καὶ ἀγροῖκον μόνη ἀπεκάλυψε
 καὶ ἐξεδήλωσε τὴν φυσικὴν τάξιν τῶν ἐννοιῶν καὶ εἰκό-
 νων. Ἐκ τῶν δύο μεγάλων φυλῶν, ἐν αἷς πληρέστερον
 ἐξεδηλώθη, ἡ μὲν γαλλικὴ, βορειότερα, μᾶλλον περὶ καὶ
 κοινωνικὴ, κύριον ἔργον ἔσχε τὴν διάθεσιν τῶν καθαρῶν
 ἐννοιῶν, τουτέστι τὴν μέθοδον τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τὴν
 τέχνην τοῦ διαλέγεσθαι· ἡ δὲ Ἰταλικὴ, μᾶλλον μεσημ-
 βρινή, κάλλιτεχνικὴ καὶ παραστατικὴ, κύριον ἔργον ἔσχε
 τὴν διάθεσιν τῶν αἰσθητῶν σχημάτων, τὴν μουσικὴν καὶ
 τὰς εἰκαστικὰς τέχνας. Τὸ ἔμφυτον τοῦτο πλεονέκτημα εὐ-
 θὺς ἐξ ἀρχῆς ὄρατόν, διαρκὲς ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ ἱστορίᾳ,
 ἐντυπωμένον ἐν πάσῃ αὐτῆς ἐνεργείᾳ, τυχὸν περὶ τὸ τέ-
 λος τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος εὐνοϊκῆς συγκυρίας παρή-
 γαγεν ἀφθονίαν ἀριστουργημάτων. Τῷ ὄντι ἡ Ἰταλία εἶχε
 τότε συγχρόνως ἢ σχεδὸν συγχρόνως ὄχι μόνον πέντε ἢ ἕξ
 μεγάλους ζωγράφους μεγαλοφυεῖς καὶ ὑπερτέρους τῶν
 προγενεστέρων, τὸν Λεονάρδον ντὰ Βίντσι, τὸν Μιχαήλ
 Ἀγγελον, τὸν Ῥαφαήλ, τὸν Τζιοργκόννη, τὸν Τιτσιανόν,

τὸν Βερονέζε, τὸν Κορρέτζιο, ἀλλὰ καὶ πληθὺν περιφανῶν ἄλλων καὶ τελείων ζωγράφων· τὸν Ἀνδρέαν Δελσάρτο, τὸν Σοδόμα, τὸν Φρά Βαρθολομαῖο, τὸν Ποντόρμο, τὸν Ἀλβερτινέλλη, τὸν Ῥόσσον, τὸν Ἰούλιον Ῥωμαῖον, τὸν Πολύδωρον Καραβάγκη, τὸν Πριμάτικο, τὸν Σεβαστιανὸν Δελπιόμπο, Πάλμαν τὸν πρεσβύτερον, τὸν Βονιφάτσιο, τὸν Πάριν Βορδώνη, τὸν Τιντορέττο, τὸν Λουῖνη, πλείστους ἀκόμη ὅσους, ὀλιγώτερον γνωστούς, τὴν αὐτὴν ἔχοντας αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, τὸν αὐτὸν ῥυθμόν, ἀποτελοῦντας ὅλον στρατόν, οὗ ἑκεῖνοι εἶναι καθηγεμόνες· πρὸς δὲ τούτοις ἰσαριθμούς σχεδὸν γλύπτας καὶ ἀρίστους ἀρχιτέκτονας, τὸν Γιβέρτη, τὸν Λονατέλλο, τὸν Ἰάκωβον Δέλλα Κουέρτσια, τὸν Βάτσιο Βανδινέλλη, τὸν Βανβάγα, τὸν Λουκᾶν Δελαρόββια, τὸν Μπενβενούτον Τσελλίνη, τὸν Βρουνελέσκη, τὸν Βραμάντη, τὸν Ἀντώνιον Σὰν Γκάλλο, τὸν Παλλάδιο, τὸν Σανσοβίνο, καὶ τέλος περίξ τῆς ποικίλης καὶ γονίμου ταύτης χορείας τῶν καλλιτεχνῶν πλῆθος εἰδημόνων, προστατῶν, ἀγοραστῶν, πολυἀριθμον κοινὸν περιστοιχίζον αὐτούς, οὐ μόνον ἐξ εὐγενῶν καὶ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀστῶν βιομηχάνων, ἀπλῶν μοναχῶν καὶ ἀνθρώπων εἰς τὴν τάξιν τοῦ λαοῦ ἀνηκόντων· οὕτως ἡ αἴσθησις τοῦ καλοῦ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἦτο φυσική, αὐτόματος, γενική, ἡ δὲ πόλις πᾶσα διὰ τῆς συμπαθείας καὶ τῆς προσηκούσης ἐκτιμήσεως ὑπεστήριξε τὰ ἔργα, τὰ φέροντα τὸ ὄνομα τῶν διδασκάλων. Δὲν ἦτο ἄρα ἡ τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως ἀποτέλεσμα εὐτυχοῦς συγκυρίας, οὐδὲ προϊὸν κυβείας, φερούσης ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου διανοίας τινὰς μεγαλοφυεῖς, κληρὸς ἑκτακτος καλλιτεχνικῶν διανοιῶν. Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι αἰτία τῆς ἀκμαίας ταύτης ἀνθήσεως ἦτο γενική τις τάσις τῶν πνευμάτων, καταπληκτικὴ ἰδιοφυΐα, εἰς ὅλα τὰ στρώματα τοῦ ἔθνους· ἡ ἰδιοφυΐα αὕτη ὑπῆρξεν ἀκμαία, ὡς ἀκμαία ὑπῆρξε καὶ ἡ τέχνη. Ἀμφότεραι ἤρξαντο καὶ ἔληξαν κατὰ τὸν αὐτὸν

ἀκριβῶς χρόνον, ἀμφοτέραι ἀνεπτύχθησαν, τὴν αὐτὴν τρο-
 πείσαι ὁδόν. Ἡ ἰδιοφυΐα αὕτη εἶναι τὸ σῶμα, σκιά δὲ ἡ
 τέχνη, ἀκολουθοῦσα τὴν γένεσιν αὐτῆς, τὴν ἀνάπτυξιν,
 τὴν παρακμὴν, τὴν διεύθυνσιν. Ἄγει καὶ φέρει μεθ' ἑαυ-
 τῆς τὴν τέχνην καὶ ποικίλλει αὐτὴν κατὰ τὰς ἰδίας μεταλ-
 λαγὰς, οὕτως ὥστε ἐκείνη ἐξ αὐτῆς ἐξήρτηται καθ' ὅλα
 αὐτῆς τὰ μέρη καὶ τὴν πορείαν. Εἶναι ὁ ἐπαρκῆς καὶ ὁ
 ἀναγκαῖος τῆς τέχνης ὄρος, καὶ ἐπομένως, ἵνα κατανοήσω-
 μεν καὶ ἐξηγήσωμεν τὴν τέχνην, πρέπει ἐπισταμένως ταύ-
 τὴν τὴν ἰδιοφυΐαν νὰ μελετήσωμεν.

Γ

Τρεῖς ὄροι εἶναι ἀναγκαῖοι, ἵνα ὁ ἄνθρωπος αἰσθανθῇ
 καὶ παραγάγῃ τὴν μεγάλην ζωγραφικὴν. Καὶ πρῶτον μὲν
 παιδείεις. Δυστυχεῖς ἀγρόται ἀναισθητουντες, πανημέ-
 ριοι κύπτοντες ἐπὶ τοῦ ἀρότρου, πολεμισταὶ οἰνοβαρεῖς,
 πολυφάγοι, κατατριβόμενοι εἰς ἀτελευτήτους ἵππασίας
 καὶ μάχας, ἀδυνατοῦσι νὰ κατανοήσωσι τὴν κομψότητα
 τῶν σχημάτων καὶ τῶν χρωμάτων τὴν ἁρμονίαν. Ἴνα ὁ
 ὄρῶν εἰκόνα κοσμοῦσαν ναὸν ἢ ἀνάκτορον ἐκτιμήσῃ αὐ-
 τὴν δεόντως, πρέπει νὰ εἶναι ὁπωσοῦν ἀπηλλαγμένος πά-
 σης βαναύσου φροντίδος, παραιτήσας δὲ τοὺς πότους καὶ
 τὰς μάχας, καὶ ἐξελθὼν τῆς βαρβαρότητος πλήν τῆς ἀσκή-
 σεως τῶν μυόνων, τῆς ἀναπτύξεως τῶν πολεμικῶν ὁρ-
 μῶν καὶ τῆς πληρώσεως τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, διώκη
 καλλιτέρας καὶ εὐγενεστέρας ἀπολαύσεις. Οὕτως ὀλιγώτε-
 ρον ἐξυπηρετῶν τὰς ταπεινὰς αἰσθήσεις καθίσταται πα-
 ρατηρητικός. Ἐνῶ δὲ πρὶν κατηνάλισκε καὶ κατέστρεφε,
 νῦν ἐξωραΐζει καὶ ἐντροφᾷ. Ἐνῶ μόνον ἔζη, νῦν διακο-
 σμεῖ τὸν βίον αὐτοῦ. Τοιαύτη ἢ κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατον-